

**Ekimová, Světlana: Zur TEKAMOLO-Regel in der deutschen
Gegenwartssprache. Ústav germánských studií, FF UK, 2012, 50 str.,
bakalářská práce**

Oponentský posudek

Zpracování tématu slovosledu je v dostupných učebnicích německého jazyka, jak známo, suboptimální. Zvolené **téma** je tudíž relevantní.

Text je členěn do celkem pěti oddílů. **Jádro práce** tvoří kapitoly 2 (*Theoretische Grundlagen*), 3 (*Anwendung der Regel in Praxis*) a 4 (*Weitere Satzgliedstellung bestimmende Aspekte*).

Zvolená **metodologie** spočívající především v nepřiměřeně extenzivním parafrázování dostupných gramatik, analýze izolovaných vět nezasazených do kontextu a vyhodnocování názorů hrstky rodilých mluvčích na problematiku tzv. pravidla TEKAMOLO je dle mého názoru základním nedostatkem předložené práce. Tyto skutečnosti jsou poněkud podrobněji komentovány v následujících bodech.

(a) Autorka se na několika místech práce rozepisuje např. o pořadí předmětů ve 3. a 4. pádě a podobných jevech. Tyto fenomény se slovosledu německé věty bezpochyby týkají, ne ale pravidla TEKAMOLO. Tento balastní materiál, díky kterému práce získala na rozsahu, měl být pro svou irelevantnost odstraněn, popř. jen krátce zmíněn v poznámkách.

(b) Nikde nejsou tematizována kritéria, podle kterých se autorka řídila při výběru gramatik a učebnic, jež se v práci rozhodla analyzovat. Pro úplnost tyto údaje mohly být doplněny, neboť nijak nezdůvodněné výběry zpravidla působí poněkud nepromyšleně.

(c) Již minimálně v 70. letech 20. století si lingvisté uvědomili, že např. otázky použití členu nebo slovosledu nelze cele vysvětlit bez zohlednění vyšší než větne úrovně. Důsledkem byl obrat k textu jakožto předmětu lingvistického bádání. Z tohoto důvodu se mi zdá přinejmenším překvapivé, že autorka předkládá jednu jedinou analýzu provedenou na materiálu překračujícím rozsah jedné věty. Místo analýz izolovaných vět měl být, zdá se mi, zvolen nějaký delší text (nebo několik textů kratších) a na něm mělo být demonstrováno, jakými zákonitostmi se užití pravidla TEKAMOLO řídí. Ještě výrazněji by se pak totiž ukázalo, že operační rádius tohoto jevu je jen velmi omezený a že se pravidlu TEKAMOLO zpravidla přisuzuje větší význam, než který mu náleží, alespoň tedy z perspektivy těch lingvistických směrů, které považují kvantitativní aspekty jazyka za centrální veličinu. Je třeba si uvědomit, že jazyk je v první řadě komunikačním prostředkem, a že se komunikace v drtivé většině případů odehrává pomocí textů, nikoli na základě bezkontextových, izolovaných vět. A právě v případě vět zasazených do kontextu nelze TEKAMOLO aplikovat automaticky, jak sama autorka v práci přiznává. Tento aspekt ale bohužel podrobněji rozebírá až v samém závěru práce a nezohledňuje při tom autentický jazykový materiál, nýbrž jen parafrázuje dostupné gramatiky. Proč textová rovina v práci nebyla zohledněna? V současné době existuje, pokud jde o němčinu, přibližně 50 elektronických korpusů, pomocí nichž lze studovat autentický jazykový úzus. Bylo možné některý z nich použít k výzkumu tohoto tématu? Pokud ano, proč se tak nestalo?

(d) Bylo-li cílem práce zjistit, jak na tuto problematiku nahlíží studenti a rodilí mluvčí němčiny, pak musím konstatovat, že tento cíl splněn nebyl. Práce vychází z analýzy internetových diskuzí na téma užití pravidla TEKAMOLO v němčině; identitu jejich

účastníků ale z principu nelze ověřit, a tak ani není možné považovat za zaručené, že ten, kdo se na internetu vydává za rodilého mluvčího němčiny, jím opravdu je. Toto mělo být přiznáno a kriticky reflektováno. I kdyby ale bylo zaručeno, že analyzované komentáře pocházejí od rodilých mluvčích, bylo by nutné okomentovat skutečnost, že názory několika málo osob nepředstavují žádný statisticky relevantní vzorek, na základě něhož by bylo možné dojít k nějakému univerzálnějšímu zobecnění. Soudy jednotlivých rodilých mluvčích jsou subjektivní, ovlivněné věkem, vzděláním, dialektem atd., a proto není možné se domnívat, že na základě takovýchto komentářů lze dospět k vědecky relevantním výsledkům. Názory rodilých mluvčích jistě mohou hrát jakousi pomocnou úlohu, nereflektovaně na ně však spoléhat zásadně nelze, a to tím spíše v těch případech, kdy počet dotazovaných osob nejde ani do desítek. Po autorce samozřejmě nelze požadovat, aby analyzovala byť jen aproximativně statisticky relevantní vzorek (rodilých mluvčích němčiny je cca 100 milionů). Tuto problematiku je ale i v bakalářské práci nutné alespoň v hrubých obrysech reflektovat, což se nestalo. Komentář k metodologii práce lze shrnout tak, že zvolené postupy jsou anachronistické a vycházejí z introspektivního teoretizování bez opory v empirii. Práce nezohledňuje autentická data dostupná v reálných textech a lpí na metodologii, o které se již desítky let ví, že její praktický užitek je omezený. Reflexe zvolené metodologie chybí.

K obsahu, resp. věcné stránce práce mám následující poznámky (výběr).

(a) Na str. 22 se píše: „(...) dass die TEKAMOLO-Regel für die Muttersprachler von keinem besonderen Belang ist, weil sie sich bei der Anordnung der Satzglieder auf ihr Sprachgefühl verlassen. (Daraus könnte man auch beschließen, dass die TEKAMOLO nicht präskriptiv, sondern deskriptiv ist).“ Toto asi mohlo být nějak podrobněji vysvětleno. Alespoň já si nejsem úplně jistý, že tomu rozumím. Preskriptivní pravidla jsou tedy taková, která se používají vědomě? Užívá-li mluvčí jazykových struktur nevědomě, nejedná se o struktury reglementované preskriptivními pravidly? Mohla by zde autorka odkázat na nějakou literaturu?

(b) Nesouhlasím s vyjádřením na str. 24, podle kterého je označení *Richtungsangabe* „durchaus falsch“. Autorka své tvrzení zdůvodňuje tím, že za *Angaben* smějí (sic!) být považována jen ta adverbiální určení, která nejsou obligatorně vyžadována valencí. Toto je ale pouze záležitost terminologická, nic víc. Obecně je známo, že jazykovědná terminologie je chronicky rozkolísaná. Žádnou terminologii není nutné bezhlavě přijímat a v podstatě platí, že každý autor má právo na svůj vlastní terminologický aparát, pokud jsou dané pojmy vysvětleny srozumitelně, což se v tomto případě, jak sama autorka píše, stalo.

(c) K větě *Ihre Tochter ist letztes Jahr im September geboren* na str. 24 nabízím následující interpretaci: V této větě je jen jedno jediné příslovečné určení času (*Temporalergänzung* v autorčině terminologii), a to *letztes Jahr im September*, které se ale skládá ze dvou subsyntagmat. Pravidlo z canoo.net pak určuje interní (sic!) pořadí těchto subsyntagmat v rámci jednoho jediné příslovečného určení, nikoli pořadí dvou naprosto různých příslovečných určení času, jakkoli takto to na příslušných internetových stránkách formulováno není. Byla by autorka ochotná tuto argumentaci akceptovat? Pokud ne, mohla by svůj názor nějak zdůvodnit?

(d) Výhrady mám k pasážím na str. 26f., kde autorka dává návod, jak sestavit věty odpovídající pravidlu TEKAMOLO. Doporučení vybírat si do těchto vět slovesa podle toho, kolik vyžadují valenčních doplnění, je absurdní. Jazyk není nic, co by se mohlo řídit nějakými ideálními případy. Je to prostředek reálného dorozumívání, a tak si mluvčí/pisatel, pokud chce verbalizovat nějaký myšlenkový obsah, musí vybírat slova ne podle valence, ale podle významu, který tato slova mohou realizovat (zjednodušeně řečeno). Takto formulovaný návod je proto z mého úhlu pohledu odtržený od reality a nedostatečně praktický.

(e) Na str. 28 autorka uvádí, že sloveso *helfen* u sebe kromě podmětu musí mít obligatorně předměty ve třetím a čtvrtém pádě. Co je předmětem ve čtvrtém pádě ve větách *Sie hilft ihr abends gerne in der Küche* a *Sie würde ihr abends in der Küche gerne helfen*?

(f) Na str. 29 je vyslovena hypotéza, že na komunikativně-pragmatickou stránku slovosledu může mít vliv slovesný způsob. Do opozice se tady staví věty zmíněné v bodě (e). V jakém vztahu k nim je syntetický konjunktiv (*hülfe*)? Odpovídá-li větě s indikativem, pak na komunikativně-pragmatickou stránku slovosledu má vliv spíš volba analytické slovesné formy než slovesný způsob jako takový, čímž se vnučuje např. otázka, jestli se takto liší i věty v indikativu préterita (syntetická forma) a indikativu perfekta (analytická forma). Na tyto otázky jsem v práci ale nenalezl žádnou odpověď.

(g) Je-li studium němčiny na ÚGS FF UK zaměřeno kontrastivně (viz sylaby jednotlivých předmětů), pak je logické položit si otázku, zda/jak TEKAMOLO funguje v češtině (či autorčině mateřštině). Proč autorka kontrastivní perspektivu nezohlednila?

Dále by čtenář možná uvítal následující **doplnění**.

(a) Na str.14 se uvádí, že se valenci někdy říká *syntaktische Wertigkeit* nebo *Selektion*. Které informační zdroje vedou valenci pod těmito označeními?

(b) Na str. 17 se píše, že neexistují žádná obligatorní příslovečná určení příčiny. Autorka neprováděla žádné rešerše autentického materiálu, tento údaj tudíž musí být odněkud převzatý. Nebylo by vhodné citovat nějaký zdroj?

(c) Odkud jsou příklady na str. 16f.?

Z hlediska jazykového lze konstatovat, že text je psán relativně dobrou němčinou, která bez větších problémů splňuje požadavky kladené na jazykové ztvárnění bakalářské práce. Velmi oceňuji, že se autorka pokusila o text, který jde nad rámec toho, co bychom mohli nazvat *basic German*, a který obsahuje i složitější gramatické konstrukce. Místy chybějící idiomatičnost výrazu spolehlivě prozrazující nerodilého mluvčího němčiny stejně jako drobné stylistické nedokonalosti lze v této fázi studia tolerovat, neboť tyto nedostatky budou během dalšího studia eliminovány četbou originálních německých textů. Práce však na druhou stranu obsahuje i několik jazykových pochybení, která by v této fázi studia měla být již tabu, srov. např. (výběr): *wenn dem Adressat schon bekannt wäre* (str. 21), *weil sie beim Reden daran vergessen* (str. 22), *ist es notwendig, ein Versuch zu machen* (str. 47) nebo *die gleiche Mitteilungswert* (str. 48). Dále: Věta *Aus den 22 Umfrage-Teilnehmern kennen zwölf von der Formel „TEKAMOLO“ nicht (...)* (str. 22) je už na samé hraně srozumitelnosti. Psaní *in wie weit* (str. 6) je i podle nových pravidel německého pravopisu chybné, předložkové vazby se slovem *Kapitel* a číslovkou základní se používají bez členu (má být *in Kapitel 2* místo *im Kapitel 2*, viz tamtéž). Konstrukce *některé další ovlivňující slovosled aspekty* v českém abstraktu (str. 4) je defektní.

Grafická úprava textu nevykazuje žádné závažnější nedostatky. Ojedinelé nedokonalosti v layoutu práce (nezarovnaný pravý okraj na str. 5 či drobné překlepy – viz např. *gelichwertig* na str. 29 nebo *Rhemabereicheichen* na str. 41) nepůsobí nijak zvláště rušivě, navíc se mnohdy v mnohem větší míře objevují i v pracích diplomových či dizertačních.

Závěrem lze říci, že předkládaná bakalářská práce vykazuje nedostatky drobné i závažné. Zvolenou metodologii hodnotím jako nepřiměřenou jak s ohledem na charakter zpracovávaného tématu, tak s ohledem na stav vědeckého poznání v době, ve které práce vznikla. Zároveň je však třeba vzít v potaz, že se jedná o autorčin první samostatný vědecký výstup. Nemám nejmenších pochyb o tom, že v budoucnu bude autorka schopná práci dále rozvíjet a odpoutat se od konzervativních a již dávno překonaných metodologických postupů,

byť to bude vyžadovat naprosto fundamentální změnu v jejím pohledu na fungování jazyka. Za pozitivum považuji relativně dobrou, byť nikoli zcela bezchybnou němčinu, kterou je práce napsána. Také je patrné, že téma autorku skutečně oslovilo a že k popisům této problematiky v dostupných zdrojích dokázala přistoupit kriticky, i když, zdá se mi, ne vždy úplně spravedlivě. Z grafického ztvárnění práce je zřejmá i jistá pečlivost, která byla práci věnována a která ne vždy bývá pravidlem.

Z výše uvedených důvodů **doporučuji práci Světlany Ekimové k obhajobě a navrhuji hodnocení DOBŘE (3).**

Jako témata k diskusi při obhajobě práce navrhuji otázky formulované v tomto posudku (ve výběru).

V Praze, dne 18. 7. 2012

Mgr. Martin Šemelík